

slovenský národopis

2 | 25

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1977

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

Elena Várossová: Dimenzie kultúry. K vzťahu filozofie a etnografie	201
Viktor Kochol: Literatúra a folklór	214
Soňa Burlasová: Nestrofické útvary v slovenskom ľudovom speve	226
Peter Salner: K niektorým otázkam súčasného svadobného cyklu	244
Ján Podolák: Pôvod a rozšírenie ovčieho syra zvaného bryndza na Slovensku	261

MATERIÁLY

Viera Urbanová: Národopisné práce Gustáva Reussa	287
--	-----

DISKUSIA GLOSÝ

Milan Leščák: Miesto štruktúrálnej analýzy v etnografii	316
Ján Sládkovič: Motív z aspektu gnozeologického	320

ROZHLADY

In memoriam prof. Juliana Krzyżanowského (Viera Gašparíková)	335
Za Orestom Zilynským (Mikuláš Nevrlý — Soňa Burlasová)	336
Osmdesiatiny Christa Vakarelského (Václav Frolec)	339
Medzinárodné sympóziu: Etnokartografická metóda a jej miesto v súčasnej vede (Peter Slavkovský)	341
VII. seminarium ethnomusicologicum (Eva Orsáryová-Krekovičová)	344
XXI. folklórny festival maďarských pracujúcich, Želiezovce 1976 (Izabela Tóthová)	346
Konferencia o problémoch vývoja priemyselných oblastí v Trinci (Peter Salner)	347

III. národná prehliadka bulharskej ľudovej tvorivosti a medzinárodná konferencia na tému Folklór a estetická výchova v Sofii (Eva Orsáryová-Krekovičová)	349
K výstave habánskej keramiky v Mestskom múzeu v Bratislave (Ester Plicková)	351
Diplomové práce obhájené na Katedre etnografie a folkloristiky FFUK v Bratislave v rokoch 1975—1976 (Ján Ušák)	352

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Елена Варошова: Размеры культуры. К отношению философии и этнографии	201
Виктор Кохол: Литература и фольклор	214
Соня Бурласова: Астрофические формы в словацкой народной песне	226
Петер Салнер: К некоторым вопросам современного свадебного цикла	244
Ян Подолак: Происхождение и распространение овечьего сыра, называемого «брындза», в Словакии	261

МАТЕРИАЛЫ

Вера Урбанцова: Этнографические работы Густава Реussa	287
---	-----

ДИСКУССИЯ, АННОТАЦИИ

Милан Леščак: Место структурного анализа в этнографии	316
Ян Сладкович: Мотив с гносеологического аспекта	320

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Na 1. strane obálky: Dekoratívny tanier s prelamovaným okrajom, majolika. Výzdoba nadväzuje na tradičné habánske motívy. Keramikár V. Labaj, Modra 1975. Farebná snímka E. Plicková.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Dekorativer Teller mit durchbrochenem Rand, Majolika. Der Aufputz knüpft an traditionelle Habaner Motive an. Keramiker V. Labaj, Modra 1975. Farbphoto von E. Plicková.

K NIEKTORÝM OTÁZKAM SÚČASNÉHO SVADOBNÉHO CYKLU

PETER SALNER

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ako je zrejmé už z názvu, práca sa zameriava na porovnanie niektorých javov svadobného cyklu v rôznych prostrediach a časových obdobiach; najmä na

I. kritériá výberu manželského partnera,

II. kritériá určovania termínu sobáša a

III. usídlenie mladého páru po sobáši.

Sledované javy patria vzhľadom na zvykoslovné bohatstvo svadobného cyklu k najmenej preskúmaným. Forma ich riešenia je však objektívnym odrazom komplexu sociálno-ekonomických vzťahov, svetonázorových predstáv a pomerov v rodinnom živote.¹ Dané vzťahy vplývajú na celú ľudovú kultúru určitého prostredia. Domnievame sa, že porovnanie týchto javov v rôznych prostrediach a historických podmienkach nám umožní aspoň čiastočne pochopiť rozdiely a spoločné znaky ľudovej kultúry v meste a na dedine.

Práca sleduje niekoľko cieľov:

1. Podaf obraz skúmanej problematiky v súčasnosti² v Bratislave. Pretože toto prostredie nebolo dosiaľ v slovenskom národopise preskúmané, považujeme jeho opis za hlavný cieľ práce.

2. Na základe dostupných prameňov stručne charakterizovať sledované javy v tradičnom a súčasnom dedinskom prostredí.

3. Porovnaním uvedeného materiálu určiť vzájomné vzťahy tejto problemati-

ky v mestskom a dedinskom prostredí.

4. Pokúsiť sa o sledovanie niektorých vzťahov a vplyvov ľudovej kultúry v mestskom a dedinskom prostredí v minulosti a súčasnosti.

Pri spracovaní danej problematiky sme využívali materiál z rôznych prameňov. Poznatky z tradičného a súčasného dedinského prostredia sme čerpali predovšetkým z dostupnej odbornej literatúry a v prípade potreby sme ich doplnili niektorými závermi vlastných terénnych výskumov.

Materiál z Bratislavy je výsledkom terénneho výskumu v mestskom obvode Bratislava I. Pri jeho zbere sme použili tieto techniky:

1. Kvantitatívne

a) dotazníkový výskum. Rozdali sme 50 dotazníkov, zameraných na priebeh celého svadobného cyklu. Problematikou, spracovanou v tejto štúdiu, sa zaoberalo šesť otázok. Od respondentov sme dostali 46 vyplnených dotazníkov (z toho 7 neúplne).

Pri výbere respondentov sa uplatňovali tieto kritériá:

- lokálne usídlenie v skúmanom obvode Bratislava I,
- termín sobáša v rokoch 1970–1975,
- vek respondentov (18–30 rokov),
- miesto sobáša – sobášna sieň obvodu Bratislava I – do 28. februára 1974, Zrkadlová sieň Starej radnice, po jej dočasnom uzavretí sobášna miestnosť na Leškovej ulici.

b) anketový prieskum hodnotových orientácií pri výbere partnera.

Tento prieskum prebiehal v prítomnosti výskumníka alebo ním inštruovanej osoby. Zúčastnilo sa na ňom 50 respondentov (25 mužov a 25 žien). Pri výbere respondentov sa uplatňovali tieto kritériá:

- lokálne usídlenie v skúmanom obvode,
- vek (18—30 rokov),
- pohlavie (25 mužov a 25 žien),
- stav — vyberali sme len slobodných, prípadne najviac 1 rok po sobáši.

c) Niektoré informácie kvantitatívneho charakteru vychádzajú z údajov zamestnancov matriky na ObNV Bratislava I.

2. Kvalitatívne

a) doplnkový výskum formou rozhovoru s respondentmi dotazníkového výskumu a anketového prieskumu;

b) rozhovor s informátormi vyšších vekových kategórií z obvodu Bratislava I.

c) rozhovor s informátormi, ktorí sa nezúčastnili na kvantitatívnych formách výskumu, ale spĺňajú požadované kritériá.

d) informácie kvalitatívneho charakteru od pracovníkov matriky na ObNV Bratislava I,

e) priame pozorovanie jednotlivých bodov svadobného cyklu.³

I. KRITÉRIÁ VÝBERU MANŽELSKÉHO PARTNERA

a) dedinské prostredie

V roľníckom prostredí na prelome 19.—20. storočia rozhodovali o výbere manželského partnera predovšetkým členovia rodiny a príbuzenstva, najmä jeho ženská časť.⁴ Pri výbere prihliadali, „aby si nevesta so ženíchom boli rovní pôvodom, majetkom a vekom,⁵ pričom osobné vlastnosti a vzájomné sympatie boli druhoradé. Podľa K. Ch o r v á t a „manželstvá z lásky sú na dedi-

ne rozhodne v menšine oproti sobášom z iných záujmov povstálých. Ľud náš ani nehovorí: ten sa žení, tá sa vydáva, ale: toho ženia, tú vydávajú rodičia, rodina atď.“⁶

Kým však nenašli vhodného partnera, mohli sa mladí ľudia stretávať s osobami podľa vlastného výberu a rodičia tieto vzťahy tolerovali. Rodičia sa síce mladých ľudí pýtali, či majú vôľu ísť za dotyčného partnera, táto otázka však bola viac-menej formálna a mala charakter rozkazu.⁷

Do manželstva vstupovali ženy najčastejšie vo veku 18—21 rokov (hoci ani sobáše 16—17-ročných dievčat neboli zriedkavosťou), muži vo veku 24—26 rokov. Vekový rozdiel medzi manželmi sa najčastejšie pohyboval v rozmedzí 3—5 rokov, resp. 6—8 rokov.⁸

V súčasnom dedinskom prostredí majú mladí ľudia podstatne väčšie možnosti výberu manželského partnera podľa vlastných kritérií. Názor rodičov má síce určitú úlohu, nie je však natoľko rozhodujúci ako v tradičnom prostredí.⁹ Podobnú autoritu má aj vplyv verejnej mienky okolia. Zvýšená sloboda výberu manželského partnera vyplýva zo zmenených spoločenských a ekonomických podmienok. Zrušenie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov (pôdy) a stály príjem mladých mužov a žien, nezávislý od rodičov, narušil absolútnu ekonomickú závislosť od starších členov rodiny — ako vlastníkov výrobných prostriedkov. Rodičia sa usilujú aj v súčasnosti ovplyvňovať vzájomné vzťahy mladých ľudí, pričom prihliadajú najmä na ekonomické a spoločenské postavenie partnera. Ich úsilie je zamerané skôr na regulovanie ako na aranžovanie týchto vzťahov.¹⁰ Ženy sa najčastejšie sobášia vo veku 19—23 rokov, muži vo veku 23—25 rokov.¹¹

b) Bratislava

Problematike vývoja ľudovej kultúry v tradičnom aj súčasnom mestskom

prostredí nevenoval slovenský národopis zatiaľ prakticky nijakú pozornosť. Preto sa pri opise mestského prostredia obmedzujeme len na materiál, získaný terénnymi výskumami v Bratislava I v rokoch 1970–1975.

Prvé kontakty medzi osobami rôzneho pohlavia, ktoré už majú určitý sexuálny charakter, začínajú sa v dnešnom bratislavskom prostredí pomerne skoro. U chlapcov najčastejšie vo veku 15–17 rokov, u dievčat 13–15 rokov. Tieto kontakty sa označujú bežne termínom „chodenie“.

K uzavretiu manželstva však dochádza až o niečo neskôr. U mužov je najviac sobášov vo veku 21–23 rokov, u žien 18–20 rokov.¹² K sobášom vo väčšine prípadov dochádza vo veku, keď sú už obaja partneri zamestnaní a ekonomicky samostatní. U mužov ide o obdobie bezprostredne po ukončení základnej vojenskej služby, ženy sa vydávajú po ukončení učebného pomeru alebo strednej školy a nástupe do zamestnania.

Osobitnú skupinu tvoria ľudia s ukončeným vysokoškolským vzdelaním. Ekonomická samostatnosť týchto osôb prichádza o niekoľko rokov neskôr, ako u iných vrstiev obyvateľstva. Tento fakt sa odráža aj na veku, v ktorom uzavierajú manželstvo.

Ekonomická samostatnosť umožňuje mladým ľuďom uzavrieť manželstvo krátko po vstupe do zamestnania. Pri výbere manželského partnera môžu uplatňovať emocionálne subjektívne kritériá. Aj keď kritériá rodičov sú často odlišné, ich vplyv na rozhodnutie mladých ľudí je malý. Svoju vôľu sa usilujú presadzovať pomocou fyzického alebo psychického nátlaku, neexistuje však absolútna závislosť detí od rodiny. Mladí ľudia majú možnosť presadiť svoju mienku, no i tak dochádza k istému počtu prípadov, v ktorých sú mladí ľudia nútení podriaďiť sa vôli rodičov. Rodičia však len málokedy využívajú všet-

ky možnosti nátlaku. Ich úloha je viac pasívna. Neusilujú sa partnera vyberať, ale zabraňovať vzťahom, ktoré sú podľa ich mienky nerovné a nevhodné.¹³

Za nerovnocenný považujú informátori vzťah, v ktorom jeden z partnerov výrazne prevyšuje svojím spoločenským postavením, vekom a vzdelaním druhého. Odpor voči takémuto vzťahu sa stupňuje, ak dominujúcim partnerom je žena. Väčšina starších respondentov vyžaduje aj rovnaký náboženský pôvod u oboch partnerov. S veľkými prejavmi nesúhlasu rodiny, ale aj širšieho okolia sa stretávajú prípady, keď jeden z partnerov je rozvedený.

V takýchto vzťahoch je však oveľa vyhranenejší pomer voči ženám ako voči mužom. Väčšina starších respondentov sa proti sobášu ženy s rozvedeným mužom stavala oveľa benevolentnejšie ako voči opačnému prípadu. Uvedený rozdiel sa prejavuje ešte výraznejšie vo vzťahu k slobodným matkám. K tejto otázke zaujali všetci respondenti (10 mužov a 9 žien vo veku 40–65 rokov) jednoznačne záporné stanovisko, pričom mnohí používali slová, nevhodné pre verejnosť. Na hypotetickú otázku, čo by robili, keby sa ich dcéra chcela vydať za otca nemanželských detí, boli odpovede oveľa umiernenejšie. Len šiesti informátori (z toho štyri ženy) odmietli túto možnosť rovnako radikálne. Zdá sa, že dodnes prežíva predstava, že v takomto prípade je vždy na vine žena. Len dvaja informátori pripisovali vinu aj mužovi. K zmene stanoviska dochádza, keď sa podobný prípad odohrá aj vo vlastnej rodine.

Ďalšou príčinou nesúhlasu rodiny s výberom manželského partnera je neprimeraný vekový rozdiel. Informátori sa zhodli v názore, že muž by mal byť starší; ako najvhodnejší rozdiel uvádzali 2–5 rokov. Za nevhodné sú označované prípady, keď je žena staršia, najmä keď vekový rozdiel prevýši hranicu 3–4 rokov.

Zdá sa, že v myslení rodičov aj v dnešnom mestskom prostredí prežíva predstava ženy gazdinej. Ako najdôležitejšie osobné vlastnosti vo väčšine prípadov označovali šikovnosť v domácich prácach.

Názory mladých ľudí na túto problematiku sme skúmali formou anketového prieskumu hodnotových orientácií. Všetkých 50 respondentov (25 mužov a 25 žien) vo veku 18–30 rokov malo určiť podľa vlastných názorov poradie ôsmich vybraných vlastností. Mali možnosť zaradiť viac hodnôt na to isté miesto, resp. označiť ľubovoľnú hodnotu ako ľahostajnú. Pri vyhodnocovaní sme za každé prvé miesto započítali 8 bodov, za druhé miesto 7 bodov atď. Ak respondent označil niektorú hodnotu za ľahostajnú, nedostala nijaký bod.

Tabuľka 1

HODNOTOVÉ ORIENTÁCIE MUŽOV PRI VÝBERE MANŽELKY

Hodnota	Počet bodov
duševné porozumenie	194
fyzické vlastnosti	172
materiálne zabezpečenie	106
úroveň vzdelania	101
spoločenské postavenie	92
náboženský pôvod	66
lokálny pôvod	47
iné	

Tabuľka 2

HODNOTOVÉ ORIENTÁCIE ŽIEN PRI VÝBERE MANŽELA

Hodnota	Počet bodov
duševné porozumenie	200
fyzické vlastnosti	127
materiálne zabezpečenie	116
spoločenské postavenie	104
úroveň vzdelania	86
lokálny pôvod	78
náboženský pôvod	51
iné	48

Tabuľka 3

HODNOTOVÉ ORIENTÁCIE PRI VÝBERE MANŽELSKÉHO PARTNERA

Zhrnutie

Hodnota	Počet bodov
duševné porozumenie	394
fyzické vlastnosti	299
materiálne zabezpečenie	222
spoločenské postavenie	196
úroveň vzdelania	187
lokálny pôvod	125
náboženský pôvod	107
iné	86

Porovnaním výsledkov oboch tabuliek vidíme, že medzi kritériami výberu mužov a žien sú určité rozdiely. Ako sa zdá, muži viac uprednostňujú osobné vlastnosti žien. Ženy zase (v porovnaní s mužmi) kladú zvýšený dôraz na prejavy statusového charakteru (ekonomické zabezpečenie, spoločenské postavenie). Príčinu týchto rozdielov treba hľadať predovšetkým v myslení ľudí. Socialistická spoločnosť vytvorila a vytvára všetky predpoklady pre sebarealizáciu a emancipáciu žien v pracovnom, spoločenskom a osobnom živote. Tento objektívny fakt však neprenikol dosiaľ do vedomia ľudí. V myslení mužov i žien zostáva aj naďalej (aj keď oveľa menej) zafixovaná predstava muža – živiteľa a hlavy rodiny a ženy – domácej pani, vychovávateľky detí a reprezentantky rodiny na verejnosti. Podobné korene, podľa nášho názoru, má aj preferovanie lokálneho pôvodu manžela. Vyplýva z predstavy (v praxi dnes už prekonanej), že žena nasleduje muža do jeho bydliska. Preto je v záujme ženy, aby muž býval v blízkosti jej terajšieho bydliska, kde môže v prípade potreby nájsť pomoc, ochranu alebo porozumenie.

Rovnaký náboženský pôvod bol v tradičnom roľníckom prostredí spolu s ekonomickými pomermi hlavným kritériom pri výbere partnera. V dnešnej Bratislave si udržiava určitý význam u prí-

slušníkov staršej generácie. Mladí ľudia zväčša takýto postoj nemajú. Z päťdesiatich respondentov len dvaja (v oboch prípadoch muži) ho zaradili na prvé miesto, ale štrnásť (10 mužov a 4 ženy) označujú otázku náboženského pôvodu partnera za ľahostajnú. Ako vidieť z týchto údajov, náboženský pôvod viac preferujú muži, no zároveň ich vzťah k tejto otázke je vyhranenejší.

Malé výkyvy sa prejavujú medzi respondentmi oboch pohlaví vo vzťahu k majetkovým pomerom partnera. Väčšina respondentov ju zaraďuje na 4.–5. miesto v tabuľke. Jedna zo žien označila túto hodnotu ako najdôležitejšiu, tri ženy a jeden muž ju zaradili na druhé miesto. A naopak, len dvaja muži považujú majetkové pomery partnerky za ľahostajné. Väčšia časť respondentov označila ako najdôležitejšiu zložku tejto otázky byť, resp. podmienky pre udržiavanie istého životného štandardu aj v manželstve. Šesť respondentov považovalo za dôležitú podmienku vlastniť auto.

Úroveň vzdelania je ďalším kritériom pri výbere manželského partnera. V ústnom rozhovore sa väčšina respondentov zhodla v názore, že mali na mysli zodpovedajúcu, a nie absolútnu úroveň. Rozdielna úroveň vzdelania podľa ich názoru predpokladá rozdielne sféry záujmov a duševné nezhody medzi partnermi. Ako najvyhovujúcejšie označili rovnakú alebo o jeden stupeň nižšiu či vyššiu úroveň. Vhodnejšie je, ak vyššie vzdelanie má muž; uvedený fakt naznačuje, že v dnešnom mestskom prostredí prežíva predstava o určitej nadradenosti muža ako hlavy rodiny aj medzi mladými ľuďmi.

Pri kritériách výberu manželského partnera je potrebné si všimnúť názory rodičov a zainteresovaných mladých ľudí a formy riešenia prípadných rozporov. Z takéhoto pohľadu sa daná problematika javí v dedinskom i mestskom prostredí ako spor medzi oboma generá-

ciami: Celý materiál naznačuje, že názory rodičov a detí na túto problematiku sa odlišovali.

V tradičnom a súčasnom dedinskom prostredí, ako aj v Bratislave uprednostňovali rodičia „vonkajšie“ vlastnosti (spoločenské postavenie, hospodárske pomery), kým postoj mladých ľudí bol predovšetkým emocionálneho charakteru. Rozdielne riešenie však odrážajú možnosti generačných vrstiev presadiť svoju vôľu. V tradičnom dedinskom prostredí bolo poľnohospodárstvo dominujúcim zdrojom obživy obyvateľstva. Prevládal patriarchálny prvok úzko spätý s vlastnícko-hospodárskym charakterom.¹⁴ Závislosť od pôdy a jej majiteľa obmedzovala možnosti mladých ľudí presadiť svoju vôľu. Odlišné formy riešenia sa prejavujú v súčasnosti. Ekonomická samostatnosť všetkých členov rodiny znižuje mieru autority a závislosti od niektorého člena rodiny. Preto tak v meste, ako aj na dedine pri výbere manželského partnera prvoradú úlohu majú tí, ktorých sa táto otázka najväčšmi dotýka, t. j. mladí ľudia. Určité rozdiely medzi mestským a dedinským prostredím vyplývajú z toho, že silou tradície udržiavaná autorita rodičov a možnosti pôsobenia verejnej mienky sa v dedinskom prostredí prejavujú aj v súčasnosti predsa len vo väčšej miere ako v Bratislave.

II. KRITÉRIÁ URČOVANIA TERMÍNU SOBÁŠA

a) dedinské prostredie

V tradičnom roľníckom prostredí termín dátumu sobáša určovali predovšetkým dva prvky:

1. cyklus agrárnych prác,
2. cirkevné predpisy.

Poľnohospodárstvo ako dominantný zdroj obživy ovplyvňovalo celý spôsob života roľníckeho obyvateľstva. Striedanie pracovného rytmu od relatívneho pokoja až po obdobia vrcholnej pracov-

nej aktivity sa odrážalo aj pri výbere termínu sobáša.

Cirkevný sobáš ako jediná spoločensky a administratívne uznávaná forma uzavretia manželstva obmedzovala možnosť výberu termínu sobáša. V čase cirkevných pôstov sa napríklad nebolo možné sobášiť.

Výber dátumu sobáša bol teda v tradičnom prostredí determinovaný. Podľa K. Chorváta „pozabávať sa chce ľud len vtedy, keď nemá žiadnej práce,

a tá trvá od jari až do jesene, v pôste a advente obyčajne cirkevné zákony sú na prekážke i nezbyva len jeseň a doba pred pôstom v zime“. V niektorých oblastiach sa veľa sobášov konalo v lete – „na prievody“.¹⁵

Tieto údaje nám potvrdzujú aj zápisy cirkevných matrik obcí Zázrivá, Žaškov, okr. Dolný Kubín,¹⁶ (roky 1794–1869, údaje sú z každého jedného roku), Riečnica a Harvelky, okr. Čadca¹⁷ (roky 1896–1918).¹⁸

Tabuľka 4

FREKVENCIA SOBÁŠOV PODĽA MESIACOV V TRADIČNOM ROLNÍCKOM PROSTREDÍ

Mesiac	Zázrivá	Žaškov	Riečnica	Harvelka	Spolu	%
január	46	15	20	24	105	14,6
február	71	30	58	28	187	26,0
marec	7	7	4	1	19	2,6
apríl	17	8	2	3	30	4,2
máj	27	8	23	16	74	10,3
jún	13	7	22	6	48	6,8
júl	3	1	15	6	25	3,5
august	6	1	13	5	25	3,5
september	2	3	8	6	19	2,6
október	9	12	13	8	42	5,9
november	87	32	16	9	144	20,0
december	0	0	0	0	0	0
Spolu	288	124	194	112	718	100,0

Tabuľka 5

FREKVENCIA SOBÁŠOV PODĽA MESIACOV V SÚČASNOM DEDINSKOM PROSTREDÍ

Mesiac	Riečnica	Harvelka	Úloža	Spolu	%
január	18	8	10	36	7,6
február	41	28	19	88	18,5
marec	0	0	0	0	0
apríl	8	7	8	23	4,8
máj	27	28	11	66	13,9
jún	26	28	19	73	15,4
júl	25	11	2	38	8,0
august	17	16	5	38	8,0
september	16	11	5	32	6,7
október	15	5	5	25	5,3
november	15	30	6	51	10,7
december	1	2	2	5	1,1
Spolu	209	174	92	475	100,0

Napriek určitým rozdielom medzi skúmanými obcami (vyplývajúcimi pravdepodobne z prírodných podmienok) sú jasne viditeľné rozdiely v počte sobášov v jednotlivých mesiacoch.

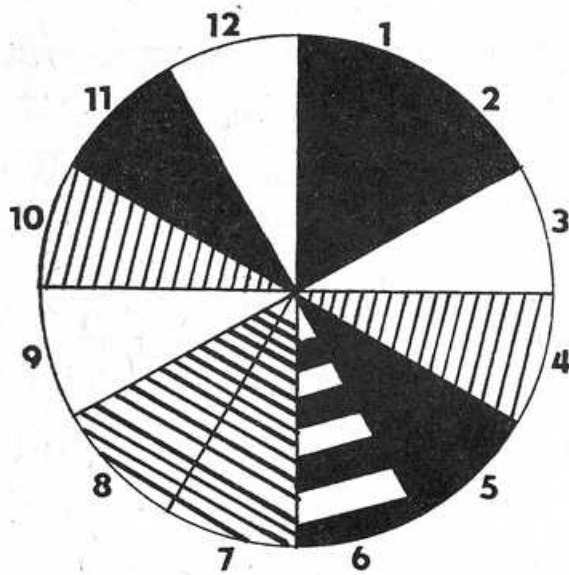
V súčasnosti dedinské obyvateľstvo nie je už závislé od poľnohospodárstva ako od jedného zdroja obživy. Veľká časť mužov a slobodných žien má stabilný príjem z práce v priemysle. Poľnohospodárstvo ako doplnkové zamest-

nanie aj naďalej má však významnú úlohu. Rovnako vplyv cirkvi klesá na dedine pomalšie ako v mestskom prostredí.

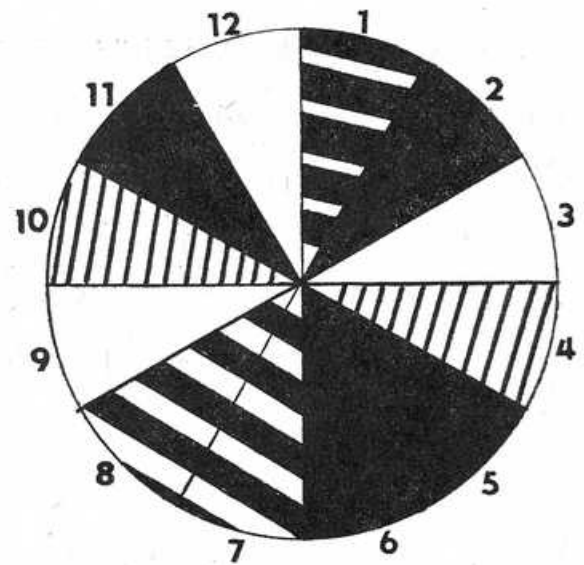
Napriek tomu sa vytvorili určité rozdiely medzi stavom v tradičnom a súčasnom prostredí. Ťažisko sobášov sa presúva čím ďalej tým viac do letných mesiacov. Sobáše sú rovnomernejšie rozložené v priebehu celého roka.

Tieto rozdiely najlepšie vyniknú pri grafickom spracovaní.

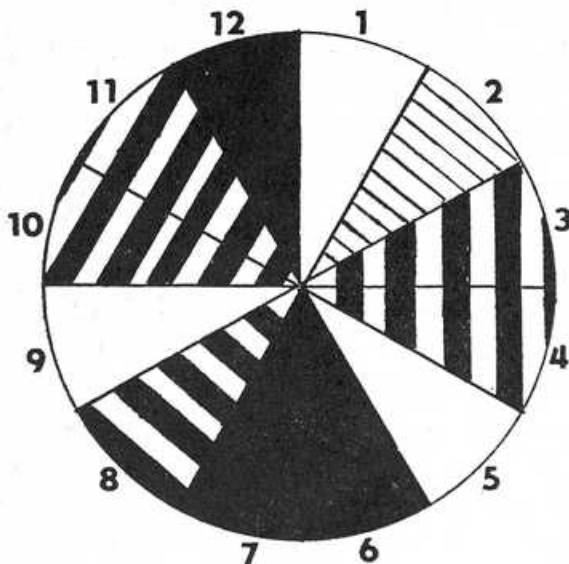
Obr. 1. Frekvencia sobášov podľa mesiacov

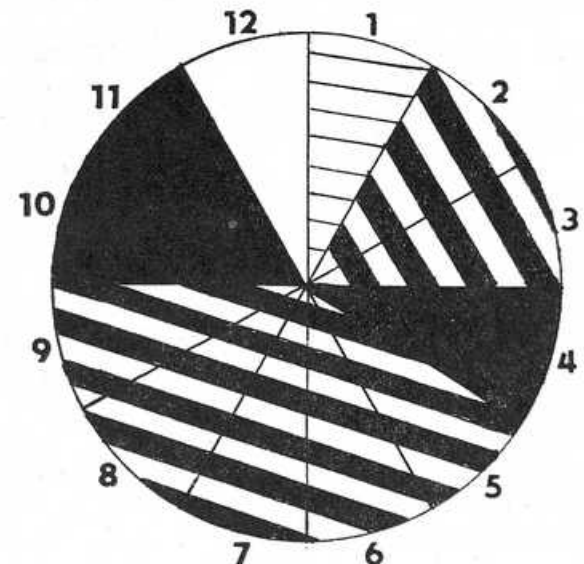
TRADIČNÉ ROLNÍCKE PROSTREDIE
(do roku 1918)

SÚČASNÉ DEDINSKÉ PROSTREDIE
(po r. 1945)

BRATISLAVA (r. 1970-1974)

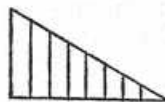

SLOVENSKO (r. 1962-1964)

Legenda:

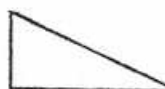
mesiace s najvyššou frekvenciou sobášov

mesiace s nižšou frekvenciou sobášov

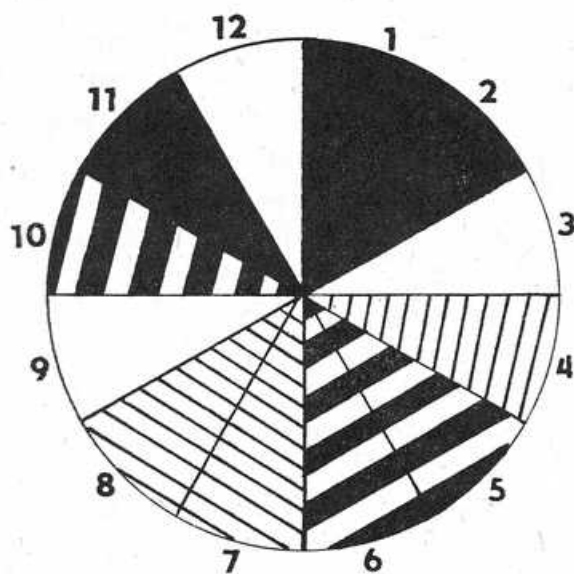

mesiace s vyššou frekvenciou sobášov

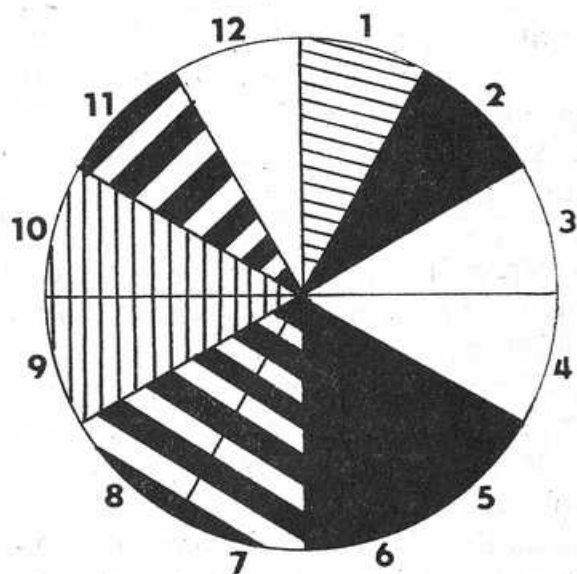

mesiace s najnižšou frekvenciou sobášov

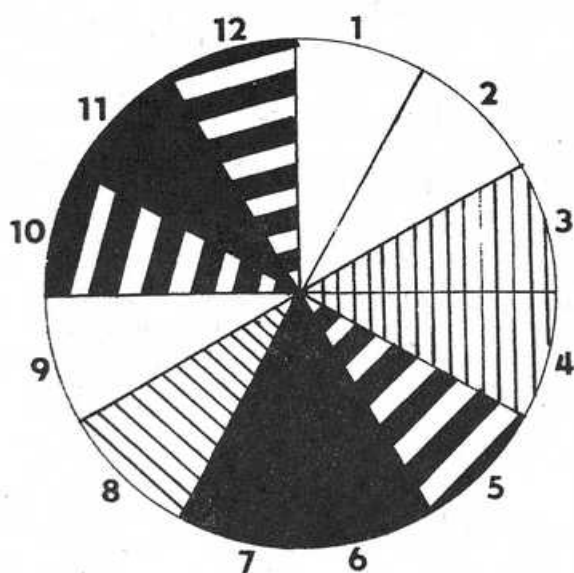
Obr. 2. Relatívna frekvencia sobášov podľa mesiacov

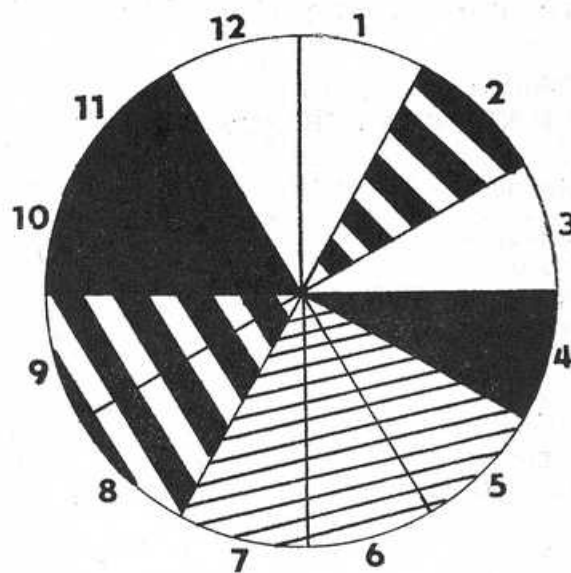
TRADIČNÉ ROLNÍCKE
PROSTREDIE
(do r. 1918)

SÚČASNÉ DEDINSKÉ
PROSTREDIE
(po r. 1945)

BRATISLAVA (r. 1970–1974)

SLOVENSKO (r. 1962–1964)

b) Bratislava

V súčasnosti v Bratislave sa neprejavujú vplyvy, pôsobiace v tradičnom a súčasnom dedinskom prostredí. Poľnohospodárstvo má len veľmi malú úlohu, v skúmanom obvode (v centre mesta) nepôsobí vôbec. S prenikaním vedeckého svetonázoru medzi široké vrstvy obyvateľstva veľmi výrazne stúpa počet výlučne občianskych sobášov a priamo úmerne klesá vplyv cirkevných nariadení a predpisov.

Najväčšia frekvencia sobášov je v dvoch obdobiach:²⁰

1. koniec jari a začiatok leta — mesiace máj, najmä však jún a júl,
2. koniec jesene a začiatok zimy — mesiace november a december.

Naopak, mesiace so slabou frekvenciou sobášov sa vyskytujú v dvoch obdobiach:

1. zima — január, február,
2. koniec leta — september.

V Bratislave sa pri výbere termínu sobáša neprejavujú také výrazné determinanty ako v roľníckom prostredí. Je pravdepodobné, že na výber termínu sobáša vplývajú najmä dva faktory:

Sú to jednak možnosti svadobnej cesty, ktorá sa v Bratislave stáva pravidlom, jednak podmienky ekonomické. Tomuto zodpovedá výber mesiacov

s najväčším a najmenším počtom sobášov. V letných mesiacoch je možnosť stráviť svadobnú cestu pri vode alebo v prírode, v novembri a decembri zase v horách. Okrem toho vianočné sviatky umožňujú vybrať si menší počet dní z dovolenky. Inú skupinu tvoria stredoškolskí a najmä vysokoškolskí študenti a učitelia. Podľa informácií pracovníkov matriky veľa študentských sobášov je v období po ukončení letného skúšobného obdobia a počas letných promócií. Svoju úlohu majú pri tomto výbere termínov školské prázdniny a voľno pred nástupom do zamestnania. Významnú úlohu má aj návrat mužov z vojenskej prezenčnej služby (v apríli alebo v septembri), čo sa odráža vo výraznom vzraste frekvencie sobášov v nasledujúcich obdobiach. Organizačne i ekonomicky výhodné je spojenie sobáša s promóciou. Podobné príčiny sa prejavujú aj pri zanedbávaní mesiacov s najmenšou frekvenciou sobášov. V januári a februári ľudia ešte nemajú možnosť vybrať si novú dovolenku. Pôsobí tu aj ekonomické vplyvy, pretože po vianočných sviatkoch si vo väčšine rodín nemôžu finančne dovoliť takú náročnú udalosť, ako je svadba. September so svojím stabilným, ale chladnejším počasím nie je vyhovujúcim termínom na svadobnú cestu.

Tabuľka 6

FREKVENCIA SOBÁŠOV PODĽA MESIACOV. SLOVENSKO 1962–1964

Mesiac	1962	1963	1964	Spolu	%
január	2 156	2 046	1 841	6 043	6,7
február	2 631	2 873	2 183	7 687	8,4
marec	1 544	949	1 670	4 163	2,9
apríl	2 846	3 311	3 090	9 247	10,3
máj	2 291	2 129	2 342	6 762	7,7
jún	2 538	2 306	2 132	6 976	7,9
júl	2 400	2 401	2 313	7 114	8,3
august	2 679	3 119	3 192	8 996	9,8
september	3 057	2 508	2 647	8 212	9,0
október	3 172	3 357	3 640	10 169	11,4
november	3 379	3 709	3 445	10 533	11,9
december	2 025	1 749	1 704	5 478	5,8
Spolu				91 472	100,0

Determinanty, vplývajúce na termín sobáša v Bratislave sa neprejavujú tak výrazne ako determinanty v roľníckom prostredí. Sobáše sú rovnomernejšie rozdelené v priebehu celého roka a medzi mesiacmi s najväčšou a najmenšou frekvenciou sobášov nie sú také markantné rozdiely ako v dedinskom prostredí. Bratislavský vývin, ako sa zdá, nemožno považovať za celoslovenský. Chýbajú novšie údaje, preto ako porovnávací materiál možno použiť len výsledky štatistík z roku 1962–1964.²¹

Takéto porovnanie nemôže byť celkom presné, ale predsa len poukazuje na určité možnosti (pozri aj obr. 1).

Údaje z Bratislavy nie sú presne kvantifikované. Vychádzali sme z približných údajov, ktoré nám poskytli pracovníci matričného úradu. Sobáše v skúmanom obvode sú rozložené pomerne rovnomerne v priebehu celého roka, preto je pravdepodobné, že pri

presnej kvantifikácii by došlo k určitým zmenám.

Pretože medzi frekvenciou sobášov v jednotlivých prostrediach sú výrazné rozdiely (v tradičnom roľníckom prostredí ide o desiatky prípadov a rozpätie sa pohybuje medzi 0–26,0 ‰, v súčasnej dedine pri približne rovnakom počte prípadov je rozpätie 0–18,5 ‰, údaje zo Slovenska z rokov 1962–1964 obsahujú niekoľko tisíc prípadov a rozpätie sa pohybuje medzi 2,9–10,3 ‰) je ťažké uplatňovať rovnaké kritériá pre všetky skúmané prostredia. Na porovnanie obr. 2 znázorňuje relatívnu frekvenciu sobášov v skúmaných prostrediach. V danom prípade zaraďujeme mesiace do skupín podľa poradia bez ohľadu na percentuálny podiel.

Pri porovnaní materiálov z tradičného a súčasného dedinského prostredia a prítomnej Bratislavy pozorujeme medzi nimi určité rozdiely:

a) *MESIACE S NAJVYŠŠOU FREKVENCIOU (NAD 10 ‰)*

Tradičné dediny	Súčasná dedina	Bratislava
január	február	jún
február	máj	júl
máj	jún	december
november	november	

b) *MESIACE S VYŠŠOU FREKVENCIOU SOBÁŠOV (6,1–10 ‰)*

jún	január	apríl
	júl	máj
	august	august
	september	október

c) *MESIACE S NIŽŠOU FREKVENCIOU SOBÁŠOV (3,1–6 ‰)*

apríl	október	marec
júl	apríl	
august	október	
	marec	

d) *MESIACE S NAJNIŽŠOU FREKVENCIOU SOBÁŠOV (DO 3 ‰)*

marec	marec	január
september	december	február
december		september

Najväčšie rozdiely sú podľa predpokladov medzi tradičným roľníckym prostredím a Bratislavou. Medzi nimi je súčasné dedinské prostredie, no vo viacerých bodoch sa viac približujú k Bratislave ako k tradičnému prostrediu. V zistených rozdieloch sa najviac prejavuje vplyv cirkevných predpisov, ktoré v dedinskom prostredí pôsobia intenzívnejšie ako v prostredí Bratislavy. Pôsobenie poľnohospodárskeho cyklu sa najmä v súčasnom dedinskom prostredí natoľko neprejavuje.

Výber termínu sobáša je odrazom profesionálnej štruktúry obyvateľstva a vplyvu cirkevných predpisov a zákazov. Z toho vyplývajú aj rozdiely medzi skúmanými prostriedkami. Šírenie vedeckého svetonázoru v súčasnom dedinskom, ale najmä mestskom prostredí obmedzuje pôsobnosť druhého faktora. Vplyv poľnohospodárstva ako hlavného alebo doplnkového zamestnania nie je v súčasnosti taký intenzívny ako v tradičnom prostredí. Vplýva však na vytvorenie rozdielov v dátume sobáša medzi súčasnou dedinou a mestom.

III. LOKÁLNE USÍDLLENIE MLADOMANŽELOV PO SOBÁŠI

a) dedinské prostredie

Spôsob riešenia lokálneho usídlenia mladomanželov po sobáši súvisí so spôsobom výroby a životných podmienok v tom-ktorom prostredí.

V minulosti bolo roľnícke prostredie patriľkálne a žena takmer vždy prechádzala do rodiny svojho manžela. Svoj podiel na majetku dostávala vo forme vena, neskôr jej vyplácali aj podiel z pôdy.²²

Prípady, že muž prechádzal do rodiny ženy (*prístupník, prížienkár, pristaš*) sa vyskytovali oveľa menej. Jeho postavenie v rodine nebolo veľmi dobré²³ a často bol rozsah jeho práv a povinností vymedzený zmluvne.²⁴

V súčasnom dedinskom prostredí je situácia čiastočne odlišná. Riešenie otázky usídlenia mladomanželov po sobáši nie je jednoznačné a objavujú sa tri alternatívy riešenia:

1. odchod ženy do rodiny muža,
2. odchod muža do rodiny ženy,
3. oddelené bývanie.

Výber jednotlivých alternatív je ovplyvnený rôznymi faktormi, vyplývajúcimi zo zmeny ekonomických a spoločenských pomerov:

— odchod za prácou mimo obce a z toho vyplývajúce možnosti výberu a obmedzenie kontroly a vplyvu verejnej mienky,

— zmenené postavenie žien v socialistickej spoločnosti,

— intenzita tradičného spôsobu myslenia v obci,

— ubytovacie možnosti v rodinách,

— ekonomické možnosti mladých ľudí.

Súhrn týchto faktorov sa prejavuje v jednotlivých oblastiach, ale aj v individuálnych rodinách. Po kvantitatívnej stránke i naďalej prevláda odchod ženy do rodiny muža, ale výrazne sa zvyšuje počet prípadov, keď muž prechádza do rodiny ženy. Mení sa aj postavenie jednotlivých členov rodiny a vzájomné vzťahy medzi nimi. Utvorenie oddelenej domácnosti hneď po sobáši zatiaľ nie je rozšírené natoľko ako prvé dve alternatívy.²⁵

b) Bratislava

Riešenie otázky usídlenia mladomanželov patrí v Bratislave k najzávažnejším problémom. Spôsob jej vyriešenia využívajú napríklad často príslušníci staršej generácie ako účinný prostriedok nátlaku pri výbere manželského partnera. V Bratislave, podobne ako v súčasnom dedinskom prostredí, sa objavujú tri alternatívy riešenia:

— usídlenie mladomanželov v rodine muža,

— usídlenie v rodine ženy,

— oddelené bývanie mladomanželov.

Ž kvantitatívneho hľadiska však možno pozorovať určité rozdiely. Pri výskume sme sa zamerali len na prípady, keď mladí ľudia mali aspoň dve možnosti výberu.

Tabuľka 7

UBYTOVANIE MLADOMANŽELOV
PO SOBÁŠI

Ubytovanie v rodine muža	5 prípadov
Ubytovanie v rodine ženy	11 prípadov
Ubytovanie oddelené	7 prípadov
Bez možnosti výberu	17 prípadov
Nezodpovedané	6 prípadov

Ako najvhodnejšie riešenie označili respondenti takmer jednoznačne oddelené ubytovanie. Len štyria z dvadsiatich siedmich informátorov nedávajú prednosť oddelenému bývaniu. Tento jednoznačný postoj respondenti zdôvodňujú najmä tým, že spolužitie s rodinou sa len málokedy zaobíde bez rozporov medzi rodičmi a mladými manželmi. V spolužití s rodičmi je obmedzená aj možnosť samostatného rozhodovania a konania.

V prípade, že mladí manželka nemajú možnosť bývať hneď po sobášii oddelene od rodiny, zväčša sa usídlia v rodine ženy. Pri súčasnej deľbe práce medzi členmi rodiny, aj napriek vzrastajúcej aktivite mužov, vykonáva väčšiu časť domácich prác žena. Za výlučne ženské domáce práce možno označiť varenie,

ZÁVER

Problematika vývoja ľudovej kultúry v súčasnosti sa spája s uskutočňovaním tézy zblíženia dediny s mestom. Zmena spoločenských a životných podmienok sa nevyhnutne spája s premenami tradičnej roľníckej kultúry. Aj uvedený materiál ukazuje, že vo väčšine sledovaných aspektov sa javia väčšie kontrasty vo vzťahu tradícia-súčasnosť ako vo vzťahu súčasná dedina-mesto. Zmena spoločenských a sociálnych pomerov po

pranie, žehlenie, podstatnú časť opatery a výchovy detí, v mnohých rodinách aj riadenie a upratovanie, nákup potravinových článkov atď.

Deľba a spôsob vykonávania domácich prác je v každej rodine individuálna a úsilie o zmenu zavedených zvyklostí spôsobuje napätie najmä medzi ženskými členmi rodiny. Pri prechode do novej domácnosti sa od ženy vyžaduje väčšie prispôbenie ako od muža. Preto za vhodnejšiu alternatívu možno považovať ubytovanie v rodine ženy. Žena sa nemusí adaptovať v novom prostredí a je menšia pravdepodobnosť, že v otázke deľby a spôsobu vykonávania domácich prác (najmä pri varení a riadení) dôjde k rozporom medzi matkou a dcérou, čo je bežné medzi svokrou a nevestou.²⁶

Lokálne usídlenie mladomanželov po sobášii ukazuje, nakoľko sa zmenilo postavenie ženy. V tradičnom roľníckom prostredí bolo usídlenie okrem výnimočných prípadov patrilokálne. Táto forma riešenia vyplývala z celého komplexu ekonomických, výrobných a sociálnych faktorov. V súčasnosti sa zvyšuje počet prípadov matrilokálneho usídlenia. Tento vývin sa šíri pomalšie v dedinskom prostredí, kde sa vplyvy tradície viac udržujú. V Bratislave sa usídlenie v rodine nevesty stalo už pravidlom.

druhej svetovej vojne sa výrazne prejavila na vývoji ľudovej kultúry. Tieto premeny však podľa našej mienky nemožno stotožňovať s ústupom k okrajovým hodnotám kultúrnym a spoločenským²⁷ a so zánikom ľudovej kultúry. Mestské a dedinské prostredie sa vzájomne ovplyvňovali už v období feudalizmu,²⁸ t. j. krátko po založení miest na našom území. Už od začiatku vzniku miest a v celom období feudalizmu a

raného kapitalizmu tvorili roľníci²⁹ a presídlenci z vidieka³⁰ dôležitú zložku mestského obyvateľstva. Na druhej strane nemohol ostať bez následkov na roľnícku kultúru vplyv pravidelných trhov a jarmokov, potulných študentov a podobne.

Zdrojom zvýšených rozdielov medzi mestským a dedinským prostredím bol až rozvoj strojovej veľkovýroby, ktorý sa začína v prvej polovici 19. storočia, ale najmä s rozvojom socialistickej industrializácie po r. 1945. Od tohto obdobia sa začína rozvoj mestského prostredia a rýchly vzrast jeho obyvateľstva.³¹

Väčšia časť tohoto prírastku pozostávala z presídlencov z blízkych a neskôr vzdialených vidieckych oblastí.³² Novopristaňovalci si síce rýchlo osvojovali vonkajšie prejavy, charakteristické pre nové prostredie, ich psychika³³ a s ňou súvisiace prejavy duchovnej kultúry³⁴ sa však menili len postupne a pomaly. Najmä v začiatkových fázach pobytu v novom prostredí hľadali noví obyvatelia mesta riešenie problémov predovšetkým vo vlastných tradičných formách kultúry.³⁵ Z týchto príčin sa v mestskom prostredí udržali a ďalej vyvíjali prvky duchovnej kultúry, ktoré sa neprejavujú vzhľadom na nové podmienky života ako antagonistické.³⁶ V súčasnosti ide predovšetkým o prejavy rodinného zvykoslovia (narodenie, ale najmä svadba a pohreb), o javy výročného zvykoslovia, ktoré nesúvisia s agrárnym cyklom a nemali, resp. v priebehu vývoja stratili náboženský charakter (Vianoce, Veľká noc, spomienka na mŕtvych atď.), niektoré prvky rodinného a susedského života. Prispôbením novému prostrediu a podmienkam života dochádza k zmene formy a

najmä funkcie javov, k postupnému nahradzaniu, resp. znovuoživovaniu tradičných prvkov (problémy folklorizmu). Ľudová kultúra sa v súčasnosti veľmi „funkcionalizuje“, zjednodušuje.

V mestskom, ale aj v dedinskom prostredí, zanikajú prejavy, vyžadujúce časové nároky a kolektívnu organizovanú účasť širšieho ako rodinného kolektívu. Proces vyrovnávania životných podmienok mesta a dediny vplyva aj na znižovanie rozdielov v ľudovej kultúre oboch prostredí.

Masový rozvoj školského vzdelania, ktoré stratilo v socialistickej spoločnosti svoju elitárnu povahu, zasiahol v širokej miere aj oblasť dedinského prostredia.³⁷ S rastom vzdelania a prenikaním socialistických foriem života do týchto prostredí dochádza k dezintegrácii výchovy v rodine a k jej štrukturálnej premene v mestskom, ale najmä dedinskom prostredí.³⁸

Vývoj ľudovej kultúry, ako sa zdá, smeruje postupne k vyrovnávaniu rozdielov medzi jej prejavmi v mestskom a dedinskom prostredí a k odklonu od tradičných foriem roľníckej kultúry. Preto je potrebné objasniť a zaznamenať tento proces jednak sledovaním zmien starých (prevažne roľníckych) tradícií, ale súčasne aj načrtnúť vznik a formovanie nových (socialistických) tradícií vo všetkých prostriedkoch slovenského etnika, t. j. na dedine, v meste a priemyselnej oblasti, ich vzájomné vzťahy a vplyvy.³⁹ Tento trend zblížovania súčasného stavu ľudovej kultúry v meste a na dedine možno pozorovať aj v uvedenom materiáli. Rozdiely, vyplývajúce zo zaostalosti slovenskej dediny v minulosti, sa rýchlo znižujú. Preto je potrebné sledovať a zachytiť ich teraz priamo v priebehu procesu.

¹ ŽIRNOVA, G. V.: Russkij gorodskoj sva-debnij obrjad konca XIX — načala XX veka. Sov. Etnogr., 1969, č. 1, s. 48.

² Niektoré termíny všeobecného charakteru používame ako časovo vymedzené: minulost-tradičné obdobie — druhá polovica 19. stor. — začiatok 20. stor. Súčasnosť — obdobie od vytvorenia prvých politických a ekonomických predpokladov budovania socializmu, t. j. od ukončenia druhej svetovej vojny až do dnešného dňa. Prítomnosť — dnešný stav ľudovej kultúry. (Pozri PRANDA, A.: K problematike chápania a zamerania národopisného výskumu súčasnosti. Slov. Národop., 23, 1975, s. 581.) Dnešný stav ľudovej kultúry vymedzujeme v príspevku obdobiím rokov 1970—1975.

³ Podstatnú časť materiálu, získaného uvedenými spôsobmi, sme použili pri písaní diplomovej práce na FFUK.

⁴ HORVÁTHOVÁ, E.: Zvykoslovie a poverky. In: Slovensko III. Lud, 2. časť. Bratislava 1975, s. 995.

⁵ FOJTÍK, K.: Společenský život. In: Československá vlastivěda. Lidová kultura I. Praha 1968, s. 219.

⁶ CHORVÁT, K.: Slovenská svadba. Slov. Pohl., 15, 1895, s. 522.

⁷ HORVÁTHOVÁ, E.: c. p., s. 995.

⁸ Údaje získané výskumom cirkevnej matricy v obciach Riečnica a Harvelka, okr. Čadca z roku 1975.

⁹ A. Hasajová (1897) z Úlože (okr. Spišská Nová Ves) sa vyjadrila, že keby sa chcela miešať svojim deťom do týchto záležitostí, „mala by v dome peklo“. Informátori z Riečnice sa zhodovali v názore, že takéto zásahy nemajú veľký význam, pretože mladí ľudia sa vo väčšine prípadov riadia vlastnými názormi. (Vlastný výskum z roku 1972 v Úloží. Originál je uložený v Spišskom múzeu v Levoči)

¹⁰ Premeny v štruktúre a funkciách rodiny v súčasnosti sa prejavujú predovšetkým postupným prechodom od „inštitucionalizovaného“ typu rodiny k rodine „partnerskej“. Podľa E. W. Burgessa sa oba tieto typy odlišujú vo svojich charakteristických črtách, určujúcich ciele a vzájomné vzťahy rodiny a jej jednotlivých členov. (ALAN, J.: Společnost-vzdělání-jedinec. Praha 1974, s. 63.)

¹¹ Údaje spracované z cirkevných matrik obcí Riečnica, Harvelka a Úloža.

¹² Údaje zamestnancov matričného úradu na ObNV Bratislava I. Tieto údaje sa zhodujú s výsledkami, uvedenými v Štatistických ročenkách ČSSR (údaje pre Slovensko), pre roky 1971, 1972 a 1973.

¹³ Možnosť zásahu je často zredukovaná na minimum, pretože žena očakáva dieťa. V danom prípade sa odpor rodičov voči partnerovi zmierňuje. Podobné prípady sa objavujú aj v súčasnom dedinskom prostredí. Podľa A. Hasajovej (1897) z Úlože, keď sa dnes dievčatá vydávajú, „každá má na predek“. Rovnako sa vyjadrila M. Cingelová (1921) z Riečnice.

(Vlastné výskumy z roku 1972 a 1975.) V tradičnom prostredí bol tento faktor takmer neznámy. Pôsobil tu vplyv kontroly okolia a ostré sankcie, ktoré sa uplatňovali voči ženám (Pozri CHORVÁT, K.: c. p., s. 520—521).

¹⁴ FILOVÁ, B.: Spoločenský a rodinný život. In: Slovensko 3. Lud. II. časť. Bratislava 1975, s. 947—984.

¹⁵ CHORVÁT, K.: c. p., s. 524—525.

¹⁶ KROPILÁKOVÁ, K.: Zo svadobného zvykoslovie na dolnej Orave. Slov. Národop., 16, 1968, s. 328.

¹⁷ Výsledky z vlastného výskumu v týchto obciach z roku 1975.

¹⁸ Vzhľadom na nedostatok adekvátnych údajov sme museli v danom prípade použiť aj materiál z prvej polovice 19. stor. a obmedziť sa len na údaj z uvedených obcí.

¹⁹ Výsledky z vlastného výskumu z roku 1972.

²⁰ Údaje pracovníkov matričného úradu ObNV Bratislava I.

²¹ Štatistická ročenka ČSSR 1964. Praha 1965, s. 93.

²² FILOVÁ, B.: c. d., s. 961.

²³ Podľa M. Jelenčiakovej (1923) z Riečnice „priženčiar si vešia kabát pri dverách, aby mohol rýchlo ujsť“.

²⁴ FILOVÁ, B.: c. d., s. 961.

²⁵ Zostavené na základe materiálov: FILOVÁ, B.: c. d., s. 983—984; KROPILÁKOVÁ, K.: c. p., a vlastné terénne výskumy v Riečnici, Harvelke a Úloží.

²⁶ „Keď som bola doma, vedela som, aké mám povinnosti. U svokry ešte neviem, čo si môžem dovoliť, a stále mám pocit, že som urobila málo. Kuchyňa je základom všetkých rozporov. Lahšie sa varí doma s mamou. Viem, kde čo leží, ako čo mama robí. Svokra robí všetko ináč. Keď robím po svojom, hneď je nespokojná.“ (Informátorka A. G., 1951).

²⁷ Uvedené názory sú dnes rozšírené napríklad v NSR. Uvádzajú ich a polemizujú s nimi FOJTÍK, K. — SKALNÍKOVÁ, O.: Výzkum průmyslových oblastí v československé etnografii. Čes. Lid. 52, 1965, s. 132 Z množstva ďalších prác, venovaných problematike ľudovej kultúry v súčasnosti uvádzame len niektoré: FOJTÍK, K.: Problémy a metody národopisného výskumu průmyslového města a oblasti. Slov. Národop., 13, 1965, s. 414—430; FOJTÍK, K. — SKALNÍKOVÁ, O.: Výzkum průmyslových oblastí v československé etnografii. Čes. Lid. 52, 1965, s. 131—144; KRUP-JANSKAJA, V. Ju.: Problemy izučeniia sovremennoj kultury i byta rabočich SSSR. Sov. Etnogr., 1963, č. 4, s. 28—34; ANOCHINA, L. A. — ŠMELEVA, M. N.: Nekotorvje problemy etnografičeskogo izučeniia sovremenno goroda. Sov. Etnogr., 1964, č. 5, s. 8—16; PRANDA, A.: Niektoré metodologické a metodické otázky štúdia súčasného spôsobu života a kultúry. Rkp. referátu predneseného na sympóziu v Burgase — Primorsku roku 1974; PRANDA, A.: K problematike chápania

a zamerania národopisného výskumu súčasnosti. Slov. Národop., 23, 1975, s. 581–601; MICHÁLEK, J.: Niektoré problémy štúdia ľudovej kultúry v súčasnosti. Slov. Národop., 15, 1967, s. 489–500; BURLASOVÁ, S.: Ľudová pieseň v súčasnosti. Slov. Národop., 20, 1972, s. 226–232; FOJTÍK, K. – SKALNIKO-VÁ, O.: K teórii etnografie súčasnosti. Praha 1971; ANOCHINA, L. A. – KRUPJANSKAJA, V. Ju. – ŠMELEVA, M. N.: Byt i jeho preobrazovanie v period postrojenija socializma. Sov. Etnogr., 1965, č. 4, s. 15–31; atď.

²⁸ ANOCHINA, L. A. – ŠMELEVA, M. N.: c. d., s. 15.

²⁹ LEHOTSKÁ, D.: Príspevok k základnému rozdeleniu stredovekých miest na Slovensku. Hist. Štúd., 19, 1974, s. 23.

³⁰ BARANOV, A. V.: Rodina, byt, město – sociologické problémy. Sociologie města a bydlení, 1970, č. 2, s. 22.

³¹ V polovici 19. storočia nebolo na Slovensku ani jedno mesto s viac ako 50 000 obyvateľmi. Túto hranicu prekročila až koncom 19. storočia Bratislava. Ešte roku 1921 bola Bratislava (93 000 obyvateľov) jediným mestom s väčším počtom obyvateľov ako 50 000 osôb. Roku 1930 už mala Bratislava viac ako 100 000 obyvateľov, Košice viac ako 50 000. Roku 1970 boli už dve mestá s viac ako 100 000 a jedno mesto s viac ako 50 000 obyvateľmi. (Údaje: Dejiny Bratislavy. Bratislava 1966; Štatistická ročenka ČSSR 1972.)

³² Tézu o postupnom prechode vidieckeho obyvateľstva dokázali SRB, V. – KUČERA, M.: Stěhování a poměšřování obyvateľstva v Československu. Sociol. Čas., 1, 1965, s. 250–262. V Bratislave tvoril v posledných rokoch väčšiu časť celkového prírastku obyvateľstva prírastok sťahovaním (13,2) 1000 ob. kým prirodzený prírastok len 6,9/1000 ob. (Štatistická ročenka ČSSR 1972. Praha 1972.) Bratislava za posledné necelé dve storočia vzrastala veľmi rýchlo.

Rok	Počet obyvateľov vyše 33 000
1782	
1850	42 238
1890	52 411
1919	83 179
1921	93 189
1930	123 844
1940	175 362
1945	145 227

1946	190 554
1960	240 486
1961	246 500
1971	288 042
1972	314 879

Údaje: Roky 1782–1946 Dejiny Bratislavy, s. 147, 350, 358, 470; 1960–1961 Štatistická ročenka ČSSR. Praha 1962, s. 128; 1971–1972 Štatistická ročenka ČSSR 1972, s. 107.

Na vzrast počtu obyvateľstva nepôsobil len prirodzený prírastok a prírastok sťahovaním. S rozširovaním mesta sa k nemu postupne pripájali aj bývalé predmestské osady. Roku 1946 boli pripojené k Bratislave obce Devín, Dúbravka, Lamač, Petržalka, Prievoz, Rača a Vajnory, a utvorila sa Veľká Bratislava. (Dejiny Bratislavy, s. 470.) V zmysle zákona SNR č. 63/1971 Zb. bolo v novembri 1971 začlenených do Veľkej Bratislavy ďalších sedem obcí: Devínska Nová Ves, Záhorská Bystrica, Vrakuňa, Podunajské Biskupice, Jarovce, Rusovce a Čuňovo. (Informácie pracovníkov Národného výboru hl. m. Bratislavy.)

³³ KOGAN, D. M.: Svjazy gorodskogo i sel'skogo naselenija kak odna iz problem etnografii goroda. Sov. Etnogr., 1967, č. 4, s. 40.

³⁴ FOJTÍK, K. – SKALNIKO-VÁ, O.: c. d., s. 138–139.

³⁵ FILOVÁ, B.: c. d., s. 979.

³⁶ PRANDA, A.: Niektoré teoretické otázky štúdia ľudovej kultúry v súčasnosti. Slov. Národop., 18, 1970, s. 46.

³⁷ ALAN, J.: c. d., s. 121.

³⁸ Príčiny tohto procesu vidí W. METZGER v týchto okolnostiach:

- uvoľnenie morálnych náboženských noriem a citení,
- odbúranie autority otca,
- skutočnosť, že rodičia nenachádzajú dostatočnú oporu v jednotnej verejnej mienke,
- prerušenie východnej tradície, vlastnej rodine staršieho typu,
- boj protikladných a často nezlučiteľných teórií výchovy,
- pochybnosti rodičov, či tradované ciele nestratili vzhľadom na hlboké premeny materiálneho a spoločenského života svoj význam a zmysel. (Cit. podľa ALAN, J.: c. d., s. 61–62.)

³⁹ PRANDA, A.: K otázkam chápania a zamerania národopisného výskumu súčasnosti. Slov. Národop., 23, 1975, s. 581–601.

Резюме

Целью работы является сравнение трех явлений свадебного цикла в традиционной и современной сельской среде и в Братиславе. Изучаемые явления — критерии выбора супружеского партнера; хотя критерии, определяющие сроки заключения брака и поселение молодой четы после бракосочетания, не содержат много элементов обычаев, тем не менее форма их решения объективно отражает комплекс социальных, экономических и семейных отношений и идеологических представлений, которые влияют на всю народную культуру данной среды. Основное внимание уделяется материалу современной Братиславы, поскольку данная среда в словацкой этнографии до сих пор недостаточно изучена.

Оказалось, что в изучаемых средах в критериях выбора супружеского партнера проявляются различные взгляды поколения родителей и поколения молодых людей. Форма решения отражает возможности генерационных слоев добиться исполнения своей воли. В традиционной крестьянской среде доминирующим источником пропитания населения являлось сельское хозяйство. Его патриархальный собственническо-хозяйский характер не позволял молодым людям (которые лишь в редких случаях владели землей) достичь исполнения своего желания. В современной сельской и городской среде экономическая независимость всех взрослых членов семьи уменьшает степень авторитета поколения родителей. Различия между современной сельской и городской средами вытекают из более интенсивного воздействия традиционных элементов в деревенской среде.

Критерии установления срока бракосочетания в традиционной сельской среде обуславливались двумя факторами: циклом аграрных работ и церковными правилами.

В современной сельской среде по-прежнему действуют оба фактора, но интенсивность их понижалась. Проявляется влияние проникновения научного мировоззрения и влияние индустриализации, благодаря чему сельское хозяйство как источник пропитания уже не играет столь важной роли, как в традиционной среде. В Братиславе влияние церковных правил проявляется в гораздо меньшей степени. Влияние аграрного цикла не заслуживает внимания, по крайней мере в изучаемой части города. На выбор срока бракосочетания оказывают влияние в основном экономические факторы, а также условия, почти что совершенно неизвестные в сельской среде (возможности для свадебного путешествия).

Поселение молодоженов после бракосочетания демонстрирует в основном изменившееся положение женщины. Это вытекает из целого комплекса социально-экономических и общественных факторов. В традиционной сельской среде поселение молодой четы было почти что исключительно патрилокальным. В современной сельской среде повышается число случаев матрилокального поселения, которое в Братиславе стало, можно сказать, регулярным.

Заключительная часть работы посвящается проблематике взаимных отношений народной культуры в городской и в сельской средах в прошлом и в настоящее время. В работе приводятся семь таблиц и два рисунка.

Zusammenfassung

Gegenstand der vorliegenden Arbeit ist ein Vergleich dreier Phänomene des Hochzeitsbrauchtums im traditionellen und heutigen Dorfmilieu und in der Stadt Bratislava. Die untersuchten Erscheinungen — Kriterien bei der Wahl des Ehepartners, Kriterien bei der Festsetzung des Hochzeitstermins und die Wahl des Wohnsitzes des jungen Paares nach der Trauung — enthalten zwar nicht viele brauchwürdige Elemente; in der Art, wie diese Fragen gelöst werden, spiegelt sich jedoch objektiv ein ganzer Komplex sozialer, ökonomischer und familiärer Beziehungen sowie weltanschaulicher Vorstellungen wider, die die gesamte Volkskultur dieses Gebietes charakterisieren. Das Hauptaugenmerk widmet der Verfasser den Angaben aus dem heutigen Bratislava, weil die slowakische Ethnographie dieses städtische Milieu bisher noch nicht gründlich erforscht hat.

Es scheint, daß bei der Wahl des Ehepartners in den untersuchten Lokalitäten gewisse Unterschiede zwischen den Ansichten der Generation der Eltern und der Generation der jungen Leute vorkommen. Die Art und Weise wie dieses Problem geregelt wird, reflektiert die Möglichkeiten dieser Generationen, bei der Partnerwahl ihren Willen durchzusetzen. In der traditionellen bäuerlichen Welt war die Landwirtschaft die Hauptquelle des Lebensunterhaltes der Bevölkerung. Der patriarchalische Charakter dieser Welt, in der die Eltern alleinige Besitzer des Bodens waren, beschränkte die Möglichkeiten der jungen Leute bei der Wahl des Partners ihren Willen geltend zu machen, da sie ja nur selten eigenen Grund und Boden besaßen und daher auf ihre Eltern angewiesen waren. Die heutige ökonomische Selbständigkeit aller erwachsenen Familienglieder so in der dörflichen wie in der städtischen Umwelt und ihre Unabhängigkeit vom elterlichen Besitz verringern das Maß der Autorität der Eltern ganz beträchtlich. Die noch bestehenden Unterschiede zwischen dem heutigen Dorf- und Stadtmilieu sind eine Folge der intensiveren Auswirkung traditioneller Elemente auf dem Lande.

Die Kriterien, nach denen man in der traditionellen bäuerlichen Welt den Termin der Trauung festsetzte, wurden von zwei Faktoren bestimmt: vom Zyklus der landwirtschaftlichen Arbeiten und von den kirchlichen Vorschriften. Auch heute wirken diese beiden Faktoren auf dem Lande noch weiter, ihre Intensität ist jedoch geringer als früher. Die wissenschaftliche Weltanschauung dringt unaufhaltsam vor und auch ein merklicher Einfluß der Industrialisierung ist festzustellen, die dazu beigetragen hat, daß die Landwirtschaft als einzige oder doch wichtigste Quelle des Lebensunterhaltes nicht mehr eine so große Rolle spielt, wie in der traditionellen Welt von ehemals. In der Stadt Bratislava äußert sich der Einfluß kirchlicher Vorschriften (Fastenzeit, Advent) in viel geringerem Maße als auf dem Lande. Die Auswirkungen des Agrarzyklus sind — wenigstens im untersuchten Teil der Stadt — völlig unbedeutend. Die Wahl des Hochzeitstermins wird heute von ökonomischen Faktoren bestimmt, aber auch von solchen Umständen beeinflusst, die früher in der bäuerlichen Welt fast unbekannt waren, z. B. von der Möglichkeit einer Hochzeitsreise des jungen Paares.

Darin, wo sich die Jungvermählten nach der Heirat niederlassen, äußert sich besonders die veränderte Stellung der Frau in der Familie. Die Wahl des Wohnsitzes des jungen Paares wird von einem ganzen Komplex sozial-ökonomischer und gesellschaftlicher Faktoren bestimmt. Im traditionellen bäuerlichen Milieu war die Wohnsitznahme des jungen Paares fast ausnahmslos patrilokal. Heute mehren sich auch auf dem Lande die Fälle einer matriloalen Ansiedlung, die in Bratislava sozusagen schon zur Regel geworden ist.

Im abschließenden Teil seiner Studie beschäftigt sich der Verfasser mit der Problematik der gegenseitigen Beziehungen der Volkskultur im städtischen und dörflichen Milieu früher und heute. Die Studie wird ergänzt durch sieben Tabellen und zwei Abbildungen.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 25, 1977, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 25, 1977, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 25, 1977, No. 2

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 25, 1977, No. 2. Parait quarte fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 25, 1977, číslo 2 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr. Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda, CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1977

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.